

Zöld HORIZONT

Természetvédelem Észak-Magyarországon

A táj

A Tér és idő határán c. fotóalbum címlapfotója

Fotó: Varga István

„Alig van nehezebben meghatározható fogalom, mint a táj. Pedig ki ne tudná mit jelent?”

Ha boncolgatni kezdjük a táj fogalmát, akkor egy sereg tényezőt találunk, amiket tájalkotó elemeknek szoktunk nevezni, s amik mind részesei ugyan a tájnak, de csak együttesük teszi igazában a tájat. A tájról lehet képet rajzolni vagy festeni, ez azonban bármilyen sokat foglaljon is magába, mégis csak többé-kevésbé hű, élettelen tájkép lesz. Sokkal többet ad vissza a tájból a hangos és mozgó fénykép, mert itt szemünk mellett már a fülünkkel is érzékeljük a víz csobogását, a szél zúgását egy városi tájban a villamos csörömpölését stb. ... De még ez sem minden, mert hiába látjuk a hegyoldal fenyveseit, hiába halljuk a madarak csicsérgését, nem érezzük egyidejűleg a fenyvesek balszamos illatát, nem érzékeljük testünkön a szellő fuvallatát, sem a fenyőerdő hűvös árnyékát, pedig kint a természetben mindezt egyszerre észleljük mind az öt érzékszervünkkel, sőt helyesebb volna azt mondani, hogy mind a hat érzékszervünkkel, mert van még valami ezen felül is, amit az ember inkább sejt, mint észlel. Van valami a tájban, ami annak mintegy a lényege, s amit a leghelyesebben a táj lelkének nevezhetnénk.

A tájat tehát rengeteg tényező teszi össze, s csoda volna, ha a Földön valahol két egyforma táj volna. A tájalkotó tényezők közé tartozik általában a természetnek mindenféle megnyilatkozása: a domborzat, az éghajlat, a növényzet, a talaj stb. és ide tartozik az ember is. Az ember maga sokféle irányú cselekvésével, a gazdaságiakkal éppen úgy, mint a politikaiakkal alkotó és formáló tényezője a tájnak. Az ember erdőt irt, földet szánt, folyót, mocsarat lecsapol, falut és várost épít; országhatárokat von és azokon belül az egységes vezetéssel bizonyos egységes jelleget kölcsönöz a tájnak.”

Kádár László (1908–1989)

Háromszéki származású földrajztudós, a földrajztudományok doktora.

Cholnoky Jenő és Teleki Pál tanítványaként a budapesti egyetemen

1930-ban szerzett természetrajz-földrajz szakos tanári oklevelet,

tagja volt Almásy László legendás 1933. évi afrika expedíciójának,

1945-től a debreceni tudományegyetem Földrajzi Intézetének vezetője.

Az Európai Táj Egyezmény és a táj

A több évszázados emberi tevékenység által jelentős mértékben átalakított, az északi és a hegyvidéki tájak kivételével igen sűrűn lakott kontinensünkön a táj védelmét, fejlesztését az Európai Unió különböző szervezetei fontos feladatuknak tekintik. A gazdag európai táji örökség megőrzését szolgálja az Európai Táj Egyezmény.

„A táj az ember által érzékelt terület, amelynek jellege természeti tényezők és/vagy emberi tevékenységek hatása és kölcsönhatása eredményeként alakult ki.”

Európai Táj Egyezmény, 1. cikk – Meghatározások

Fotó: Baráz Csaba

Fotó: Baráz Csaba

A TÉKA programról

A Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium Természetvédelmi Szakállamtitkársága (ma Vidékfejlesztési Minisztérium Környezet- és Természetvédelemért Felelős Helyettes Államtitkárság), a Budapesti Corvinus Egyetem Tájépítészeti Kara, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat, valamint a Földmérés i és Távérzékelési Intézet alkotta konzorcium „Táj értékek katasztrozése az Európai Táj Egyezmény hazai bevezetésének megalapozásához, a tájkarakter értékelés módszertanának kidolgozásához” (TÉKA = TájÉrtékKAtaszer) programja 2009-ben elnyerte az EGT/Norvég Finaszírozási Alap támogatását. Célja létrehozni Magyarország kulturális és természeti kincseinek legteljesebb gyűjteményét, amely segíti a megismerést, hozzájárul ezek védelméhez, fenntartható hasznosításukhoz és elősegíti az Európai Táj Egyezményből adódó feladataink teljesítésének szakmai megalapozását. A konzorciumi tagok saját munkájuk, nyilvántartásaik és adataik felhasználásán kívül a projekt keretein belül meghirdetett pályázatokkal aktív civileket is bevontak, akik számtalan általuk regisztrált táj-értéket töltöttek fel a TÉKA világhálós oldalaira.

Folytatás a 2. oldalon

Fotó: Kleszó András

Egy mérgezést szenvedett parlagi sas története

Részlet Kleszó András örkerület-vezető feljegyzéséből: „2011. 04. 14-én, 08.45-kor telefonos bejelentést kaptam Horváth Mártontól, az MME munkatársától, hogy egy legyengült, feltehetően mérgezett, gyűrűs parlagi sást találtak Tard község határában. A madarat Hajdú István mezőkövesdi gazdálkodó találta egy mezőgazdasági földút mellett. Haladéktalanul felvettem vele a kapcsolatot és 10 percen belül átvettem tőle a madarat...”

Folytatás a 8. oldalon

Új tanösvény a Tarnavidéki Tájvédelmi Körzetben

A Bükk Nemzeti Park Igazgatóság „Magyarország–Szlovákia Határon Átnyúló Együttműködési Program 2007–2013 – HUSK 2008/01” pályázat keretében tavaly kiépítette a Tarnavidéki Tájvédelmi Körzet első terepi bemutatóhelyét, a 7,1 km hosszú Nagy-kői tanösvényt. A bemutatóútvonal nyomvonala a tarnaleleszi temető déli sarkától indulva a Mocsolyás-völgy oldalában halad végig, majd felkanyarodik Nagy-kő 392 méter magasan lévő tetejére, amelyen egy erődített bronzkori telep található. A Heves–Borsodi-dombságot (Vajdavár-hegycsoportot) felépítő oligocén-miocén korú glaukonitos homokkő a Nagy-kőn impozáns sziklafalat alkot. Innen a tanösvény levezet a Kő-völgyön és az Erzsébeti-völgyön keresztül Bükkszentersébetre.

Folytatás a 7. oldalon

Fotó: Baráz Csaba

TÉKA program a BNPI működési területén

Fotó: Magos Gábor

Egyedi tájértéknek minősül az adott tájra jellemző természeti érték, képződmény és az emberi tevékenységgel létrehozott tájalkotó elem, amelynek természeti, történelmi, kultúrtörténelmi, tudományos vagy esztétikai szempontból a társadalom számára jelentősége van. (1996. évi LIII. tv. 6. § (3))

A táji értékek katasztrerezésében a nemzeti-park-igazgatóságok feladata az eddig regisztrált egyedi tájértékek felülvizsgálata és a katasztrerezésből máig kimaradt települések közül szakmai szempontok alapján kiválasztottnál a teljes felvételezés elvégzése volt. Szabványban rögzített módon a BNPI 2003–2005. között végzett és végzetett felméréseket. Ennek eredményeképpen nyilvántartásunkba 112

település 1512 egyedi tájértéke került. A TÉKA keretében a felülvizsgálatot az is indokolta, hogy a felvételezés idején használt szabvány megújult (MSZ 20381:2009), az alkalmazott kategóriák, értékelési szempontok megváltoztak. Az új kor igényeinek megfelelően a papíralapon vezetett nyilvántartás digitalizálása is időszerűvé vált, valamint az adatbázis közkinccsé tétele a TIR (Természetvédelmi Információs Rendszer) és TÉKA elérhető világhálós oldalain. Ehhez teremtett anyagi fedezetet a pályázat. A program 2010 szeptemberében zárult volna, de a hatalmas anyag feldolgozása miatt csak 2011 áprilisában fejeződött be.

A régen katasztrerezett 112 település adatainak felülvizsgálata után 1458 egyedi tájérték maradt nyilvántartásban. A jelentéktelennek tűnő csökkenés nem teljesen tükrözi a számbeli változást, hiszen több száz kieső értéket kellett észlelnünk, melyeket majdnem teljesen pótoltak a felülvizsgálat során újonnan felvettek. A csökkenés okai a következők lehetnek:

Több egyedi tájérték megsemmisült. (Pl. régi épületet elbontottak, fát kivágták, szobor leomlott.)

Hibásan felvett egyedi tájértékek kiesése. (Sok eset-

ben jellegtelen vadászlesek, ivóvízkutak is szerepeltek a nyilvántartásban.)

A szabvány változása miatt bizonyos értékek nem szerepelhetnek az egyedi tájértékek listájában. [Védett természeti vagy Natura 2000 területen felvett élőhelyek, ex lege védett objektumok (kunhalom, földvár, forrás, barlang, láp, szikes tó.)]

A felülvizsgálatot 2010. augusztus 31-én zártuk le. Ezzel párhuzamosan folyt az új egyedi tájértékek felvételezése is. Dél-Hevesben 4, a Heves-Borsodi-dombságban 10, Nógrád megyében 5 település katasztrerezése volt az igazgatóság feladata, míg a TÉKA prioritási területek közül – melyet a BCE TK mért fel – további 7 nógrádi település került be a rendszerbe. Az igazgatóság a rá háruló 19 településen 376 új egyedi tájértéket regisztrált.

A felmérés során rögzíteni kellett az egyedi tájérték nevét, koordinátáit, keletkezési korát, főbb jellemzőit, minősíteni kellett veszélyeztetettségét és javaslatot kellett adni a védelmében szükséges intézkedésekre. Mindegyikről digitális fotódokumentáció is készült. Az adatokat a számítógépes rögzítést követően a Minőségbiztosítási Munkacsoport ellenőrizte és csak jóváhagyása után kerülhettek a TIR-be.

Az utolsó új tájértéket 2011. március 21-én töltöttük fel, ezzel lezártuk a TÉKA-ban ránk háruló feladatokat. Személyi kapacitásunk nem volt elég e nagy munka elvégzésére, emiatt a terepi felvételezésekre és a digitális feldolgozás adattáblájának kitöltésére a Kaptárkó Természetvédelmi és Kulturális Egyesülettel kötöttünk szerződést. A felülvizsgálatok, felmérések előkészítését, szervezését, a minőségbiztosítás előtti ellenőrzést, a feltöltés előkészítését és a feltöltést végezte el igazgatóságunk.

A teljesített munka nyomán az egyedi tájértékek megbízható adatbázisa jött létre, számos új adattal kiegészülve. Nemsohára mindenki számára elérhetőek lesznek a feltöltött adatlapok a TÉKA programon belül

Fotó: Kovács Károly

létrehozott világhálós oldalon. Természetesen elérhetővé válnak majd a Konzorcium más szervezetei által betöltött adatok is, mint például a műemlékek, vagy köztéri szobrok.

A védett kategóriákon belül az egyedi tájértékek helyzetét a hatályos jogszabályok nem szabályozzák mindenre kiterjedően, ezért kihirdetésük, védelmük még további szabályozási elemek megalkotása után válik teljesessé.

Holló Sándor – BNPI

Fotó: Kovács Károly

TÉKA program az ANPI működési területén

4

Fotó: Virók Viktor

Az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság a Bükk NPI-hoz hasonló módon részt vett a TÉKA programban, korábban felvett egyedi tájértékek felülvizsgálataival és új tájértékek felmérésével. Igazgatóságunk 2001–2004. között a teljes aggteleki tájegységre elkészítette a felmérést, míg a zempléni tájegységben 2001–2009. között zajlottak felmérések. Munkánkhoz nélkülözhetetlen szakmai segítséget nyújtott a Debreceni Egyetem Tájföldrajzi Tanszéke és a Holocén Természetvédelmi Egyesület, akik az elmúlt tíz évben a terepi felmérésekben jeleskedtek.

A TÉKA program első fázisa során 198 település egyedi tájértékeinek felülvizsgálatát végeztük el. Ennek végeredménye egy 2318 tájértéket tartalmazó adatbázis lett, ezek több mint 180 tájérték fajta képviseltek. A felvett tájértékek főbb típusai közül a kultúrtörténelmi értékek köre volt a legnépesebb. Közülük is kiemelkedően nagy számban szerepelnek a katasztrerezésben a jellegzetes, hagyományos építésű lakóházak (439), ezt követően pedig a templomok (228) és a fészületek (226). A földtudományi értékeket legnagyobb számban a különböző kőzetfeltárások, -feltárási helyek, illetve a változatos felszínalkotású értékek jellemezték. Viszonylag kis számú biológiai és tájképi vonatkozású érték került felmérésre. Meg kell azonban jegyezni, hogy az értékek nagy részének általában van valamilyen

tájképi jelentősége, ezért tájképi értéknek külön csak a kilátóhelyek lettek nevesítve.

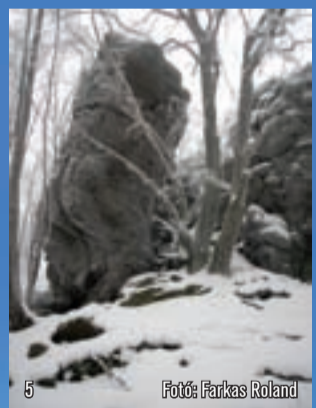
A TÉKA program keretében az elmúlt egy év során újabb 25 településen történt egyedi tájérték-felmérés, a Központi-Zemplén, a Hegyköz és Abauj-Hegyfalja területén. Az új felmérések során 841 értékkel gazdagodott a kataszter. Számos értékgazdag település felmérésére kerülhetett sor, az új felmérések során az egy településre eső értékek száma háromszorosára (!) volt a korábbi átlagnak.

A felmért tájértékek nagyobb része jó állapotban volt, ugyanakkor akadtak olyan értékek is, amelyek fennmaradását kisebb-nagyobb veszély fenyegeti. A felmérések tapasztalatai alapján elmondható, hogy leggyakrabban a kultúrtörténelmi, az ember által készített vagy alakított tájértéke-

ket fenyegeti valamilyen veszély. A funkcióvesztés, a karbantartás, ápolás, kezelés elmaradása számos esetben nyomja rá bélyegét a jobb sorsra érdemes épületekre, építményekre, egykor látványos gazdálkodási formákra. Szélsőséges esetben az állapot romlása az érték megsemmisüléséhez is vezethet. A felülvizsgálat során számos esetben kellett alig néhány évvel korábban felvett értékeket törölni az adatbázisból, mert első felmérésük óta eltűntek vagy értéktelenné váltak. Az állapotváltozás nyomon követése a jövőben is fontos feladat, ezért szükség lesz rendszeres időközönként a kataszterek újabb felülvizsgálatára. Ennek során várhatóan nem csak értékeket veszítünk, de újabb – eddig lappangó, vagy frissen kialakult – értékek is felkerülhetnek a listára.

Munkánk eredményeképpen az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság működési területének 90 százalékán már viszonylag naprakész adatbázis áll rendelkezésünkre, amely a későbbiekben megalapozhatja a felmért értékek fennmaradását, védelmét biztosító intézkedéseket.

Farkas Roland – ANPI

5

Fotó: Farkas Roland

6

Fotó: Farkas Roland

1. kép: Leggyakoribb szakrális egyedi tájértékeink a fészületek (Gyöngyöshalász)
2. kép: Egyedi tájérték lehet egy kilátópontból elénk táruló tájkép is (Bükkzsérc, Patkó-szikla)
3. kép: A Bükkalja jellegzetes egyedi tájértékei a barlanglakások (Szomolya)
4. kép: Hagományos motívumokkal díszített lakóház Perkupán
5. kép: Merész sziklatorony a mogyoróskai Halyagos csúcsán
6. kép: A Boldogkőváraljai vár és várhegy kultúrtörténelmi, földtudományi és tájképi értékeket ötvöz

Régi gyümölcsfajták megőrzése a Bükk-vidéken

Biodiverzitás csökkenése. Fenn tartható fejlődés. Klímaváltozás. Globalizáció. És még sorolhatnám az ehhez hasonló „varázsszavakat”, amelyek mögött égető problémák, megoldandó feladatok tornyosulnak. A megoldás kulcsát – ha van ilyen – mindenki máshol keresi. Vannak, kik elméleti síkon közelítik meg, vannak, kik a gyakorlati oldalról. És vannak, kik jó üzleti lehetőséget sejtjenek

1

Fotó: Ilonczai Zoltán

A régi gyümölcsfajták megőrzése olyan komplex program, amelyben a fenti szavakkal jelölt problémakörök egy-egy szeletkéjére valós megoldást találhatunk.

A munka több elemből tevődik össze, az egyes rétegek egymásra épülnek, így minden rétegnek megfelelően kell működni a tényleges eredmények elérése érdekében.

A másik nagy csoport a régi uradalmi birtokokon telepített gyümölcsösök, amelyek közül az „erdei gyümölcsösök” (erdők irtásterületein kialakított gyümölcsösök) igazi kuriózumok a Bükk-vidéken. A régi kúriák vagy kastélyokhoz tartozó kertek gyümölcsstelepítései, az egykori erdészlakok gyümölcsös kertjei szintén a felmérés részét képezik. Jelen-

tég szinte minden időszakban lehet termés), ezért egy-egy helyszínt sokszor fel kell keresni a siker reményében. A fák nagyon öregek, évtizedek óta kezeletlenek, így a termésük sokszor már nem tükrözi a fajtára jellemző méreteket, formákat, színeket, ami az azonosítást tovább nehezíti. Az egyes fák termésének ismeretében derül ki, melyek azok a régi fajták, amelyek megőrzése feltétlenül szükséges. Az elmúlt évek során legalább 20 alma- és közel ennyi körtefajtát sikerült azonosítanunk. Olyan fajták kerültek elő, mint az Entz Rozmaring, Batul, Téli Tafota, Hercegnő és Sóvári fajtakörök-höz tartozó almák, Bóralma, Fontosalma, vagy körték közül a Bacsa (feltehetőleg tájfajta!), Vérébélű, Zöldmagdolna, Vas-körte, Pappkörte. Az értékes fajtákat termő faegyedeket meg kell jelölni, hogy a génállományukat hosszú távon meg tudjuk őrizni.

Az azonosított faegyedek ismeretében lehet elkezdni a szaporítást. A szemzéshez azévi, érett vessző szükséges, amit az öreg, leromlott egészségi állapotú fák fiatalító metszés nélkül már nem tudnak produkálni. A szaporítás előkészítéseként a gyümölcsösök rehabilitációját el kell végezni. Ennek tartalma területenként változik. Egyes helyeken a faállomány fokozatos visszafiataltatásával szükséges kezdeni, míg máshol teljes élőhely-rekonstrukciót kell végezni az elcserejésedett, beerdősült gyümölcsösben és csak aztán kerülhet sor a metszésre. A fák kora miatt (egyesek 100 évtől is idősebbek lehetnek) a fokozatosság elvét be kell tartani, így egy-egy gyümölcsös rehabilitációja évekig is eltarthat.

Azokról a fákról, amelyek a fiatalító metszést követően megfelelő hajtásokkal rendelkeznek, lehet a szemzőhajtásokat begyűjteni. A szemzést hozzáértő szakember végzi el. Az oltványokat még évekig faiskolai körülmények között kell nevelni, hogy végül megfelelő állapotban kerüljenek végleges helyükre. 2010–2011 között 11 régi alma- és 9 körtefajta szaporítását végeztük el, melynek eredménye a régi fajták génállományát őrző 200 darab csemete.

A csemeték kiültetése további előkészítést igényel. A megfelelő termőhely kiválasztására, a csemeték ápolására, a későbbi fenntartási munkák biztosítására és a majdani

termés védelmére egyaránt gondolni kell, annak ellenére, hogy ezeket a fajtákat mindig extenzív körülmények mellett kezelték.

A csemetékből részben a régi gyümölcsösökbe pótoljuk vissza a kiöregedett fákat, nagy részüket azonban a Bükk Nemzeti Park Igazgatóság kezelésében lévő, KEOP támogatásból rekonstruálandó, egykori szórvány-gyümölcsösök helyére fogjuk kiültetni. Ezzel az élőhely-rekonstrukció mellett komplex tájrehabilitációt is végrehajtunk: a hagyományos kezelésű szórványgyümölcsösök újból meghatározó elemei lesznek a tájnak. A kiültetett csemeték olyan genetikai értéket képviselnek, amely korunk égető problémáinak megoldásában is segítséget nyújthat. A megőrzött fajták évszázadok óta ellenálltak az időjárás

2

Fotó: Ilonczai Zoltán

3

Fotó: Kleszó András

Az alapja a régi gyümölcsösök, szórványgyümölcsösök felkutatása. Annak ellenére, hogy számos település környezetében még láthatók a régi szőlőhegyek gyümölcsös parcelláinak nyomai, a feladat nem egyszerű. Az egykori szőlőhegyek ma már zártkerti ingatlanok (főleg a városok környezetében), vagy művelésüket évtizedek óta felhagyták, így a gyümölcsfa-állományuk teljesen tönkrement. A szórványgyümölcsösök területét jobbra cserjések, sokszor akácok borítják.

leg három, egyenként száznál is több idős fát tartalmazó „erdei gyümölcsös” ismerünk, melyek fajtakészlete kiemelt értéket képvisel.

A gyümölcsösök területi elhelyezkedésének feltérképezésével információt kapunk azokról a helyszínekről, ahol régi gyümölcsfajták után kutatathatunk. A fajtákat csak megfelelő terméstről lehet azonosítani, azonban ezek az öreg gyümölcsösök szakaszosan (2–3 évente) teremnek. Mivel az érési idő is eltérnek (a nyári érésű almától a téli kör-

4

Fotó: Kármán Kolos

szeszélyeinek, betegségeknek, ezért alapját képezhetik a változó éghajlati viszonyoknak ellenálló fajták nemesítéséhez. Terméseiket – ma már rég elfelejtett – gasztronómiai és egyéb célokra hasznosították, így a korszerű táplálkozás, egyedi, táji termékek kiindulási alapanyagai is lehetnek.

A régi fajták megőrzése olyan komplex program, amely során élőhely-rekonstrukciót és tájrehabilitációt végzünk, genetikai értéket mentünk, továbbá olyan gazdasági szempontból is értéket létrehozó beruházást valósítunk meg, amely a hagyományos gazdálkodásra épül, és helyi fajtákat alkalmaz.

A programból azonban hiányzik még egy – talán a legfontosabb – elem: a majdani termés feldolgozása, hasznosí-

tása, egyedi termék formálása. Ha ezt is sikerül a jövőben megvalósítani, büszkén állíthatjuk, hogy a bevezetőben leírt „varázsszavak” mögött rejlő, helyi szinten értelmezett problémákat lehetőségeinkhez mérten kezelni tudjuk.

Ilonczai Zoltán – BNPI

5

Fotó: Ilonczai Zoltán

1. kép: A régi almafajták színben, formában, ízben is különbözőek
2. kép: Körtevirágzás
3. kép: Az öreg csümölcsfák fiatalítása
4. kép: Az erdei gyümölcsösök öreg fáinak fokozatos felújítása éveket vesz igénybe
5. kép: A szórvány gyümölcsösökben sok értékes fajta található
6. kép: A régi gyümölcsfajták oltványainak elültetése a génmegőrzést is szolgálja
7. kép: Kiemelkedő genetikai értéket hordozó, felújítás alatt álló erdei gyümölcsös Kács határában

6

Fotó: Ilonczai Zoltán

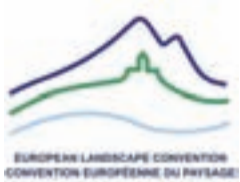
7

Fotó: Ilonczai Zoltán

Az Európa Tanács Táj Díjára történő felterjesztésre kiírt 2010. évi pályázat eredménye

Fotó: Havasi Norbert

Az Európai Táj Egyezmény Nemzeti Koordinációs Bizottság által az Európa Tanács Táj Díjára (2011) történő felterjesztésre 2010 őszén kiírt pályázatra 12 pályamű érkezett a következő szervezetektől:

- Sopron Megyei Jogú Város Önkormányzata és Castanea Környezetvédelmi Egyesület
- Hegypásztor Kör – Oszkó
- Mórahalom Város Önkormányzata
- Magyar Csillagászati Egyesület és Zselici Szövetség
- Kaptárkövek Természetvédelmi és Kulturális Egyesület – Eger
- Nagybörzsöny–Szob Erdei Kisvasúttért Közalapítvány
- Ormánságfejlesztő Társulás Egyesület és Ormánság Alapítvány
- Kisharsány Község Önkormányzata
- Hidegkúti Mihály Kulturális Egyesület és Hidegkút Község Önkormányzata
- Komlóska Község Önkormányzata
- Beretzk Péter Természetvédelmi Klub – Rózske
- Vác Város Önkormányzata

1., 3., 4., 5. képek: Tájrehabilitációs munkák a Szomolyai Kaptárkövek Természetvédelmi Területén
2., 6. képek: Látogatók a kaptárkövek völgyében

A pályázaton első helyezést ért el a Kaptárkövek Természetvédelmi és Kulturális Egyesület „A Bükkalja kiemelkedő természeti- és kultúrtörténeti értékeinek védelme” címmel beadott pályázati programja. Az egri székhelyű társadalmi szervezet tevékenységének középpontjában a bükkaljai táj kiemelkedő természeti és kulturális örökségi elemeinek, a kaptárköveknek nevezett fülkés sziklák megőrzése (pl. akácmentesítés), fenntartható módon történő hasznosítása (tanösvények kiépítése, tematikus út szervezése) áll. E komplex tevékenység példaként szolgálhat hazánk és Európa más civil szervezetei számára is. Az első helyezéssel az egyesület elnyerte a jogot, hogy képviselje hazánkat az Európa Tanács Táj Díja 2011. évi pályázatán.

Második helyezést ért el Vác Város Önkormányzata „Vác, Gyakorló Város Program – 1997” című pályázata. Az önkormányzat és a Budapesti Corvinus Egyetem Tájépítészeti Karának már több mint tíz éve folyó együttműködése egyrészt a tájépítész hallgatók gyakorlati képzését segíti, másrészt a kisváros környéki tájat gazdagítja új, gyakran művészi igényekkel tervezett, épített tájelemekkel.

Harmadik helyezést ért el az osztkői Hegypásztor Kör „Hagyományörzés Hegypásztor módra” című pályázata. Az elmúlt években az osztkői szőlőhegy hagyományos táj-karakterének megőrzését célzó közösségi kezdeményezés a pincházak védelmétől a tájrehabilitáció szintjéig fejlődött.

Meg kell említeni, hogy ezt megelőzően, 2008-ban az Európa Tanács Táj Díjára (2009) történő felterjesztésre kiírt 2008. évi nemzeti szintű pályázaton a bírálóbí-

zottság döntése alapján első helyen a Pro Vértes Közalapítvány „Komplex táj- és természetgazdálkodási program megvalósítása a Zámoly-medencében” címmel beadott pályázata végzett. A pályázati program a vizes élőhelyek megőrzésével, a biodiverzitás növelésével, a természetvédelmi kezelési célú legeltető állattartás hagyományainak folytatásával és a majorsági épületek helyreállításával ténylegesen hozzájárult a táj karakterének megőrzéséhez.

Fotó: Baráz Csaba

Fotó: Holló Sándor

Fotó: Baráz Csaba

A program egyik fontos eleme a természeti és táji örökség iránti fogékonyság növelése, a környezeti szemléletformálás volt, mely célkitűzés eredményesen valósult meg a nyertes pályázatban. Az Alapítvány természet- és tájvédelem terén végzett több mint egy évtizedes tevékenysége országos

szinten is példaértékűnek tekinthető.

Az első helyezett Kaptárkövek Természetvédelmi és Kulturális Egyesület pályaművének rövid értékelése:

A program a bükkaljai táj kiemelkedő természeti és kulturális örökségi elemeinek, a kaptárköveknek és egyéb

kömlékeinek a megőrzésére, fenntartható módon történő hasznosítására irányul. A pályázat kiemelkedő erénye az értékvédelemtől a turizmusfejlesztésig terjedő széles tevékenység-paletta, a széles körű helyi összefogás, valamint a komoly eredményeket hozó gyakorlati természetvédelmi tevékenység, a fülkés sziklák akácmentesítése. Az egyesület előkészítette a megalapozó szakmai anyagot a kaptárkövek „ex lege” védelem alá helyezésének kezdeményezéséhez.

Az Európa Tanács Táj Díja

Az Európai Táj Egyezmény 11. cikke az Európa Tanács Táj Díja adományozásáról a következőképpen rendelkezik: „Az Európa Tanács Táj Díja helyi vagy regionális önkormányzatoknak és azok társulásainak adományozható, amelyek jelen Egyezmény valamelyik aláírója táj-politikája részeként olyan politikát vagy intézkedéseket valósított meg az adott táj védelmére, kezelésére és/vagy tervezésére, amely tartósan hatékonyan bizonyult, és így példaként szolgálhat Európa egyéb területi önkormányzatai számára. A kitüntetés olyan nem kormányzati szerv számára is adományozható, amely különösen sokat tett egy adott táj védelméért, kezeléséért vagy tervezéséért.”

Környezeti nevelési „csúcstalálkozó” a Bihari Madárvártán

7. kép: Alkonyati tűzokleszen
8. kép: Terepbejárás a Kisvátyni tanösvényen

2011. március 28–30-a között a Bihari Madárvárta (Körös–Maros Nemzeti Park Igazgatóság) adott otthont a nemzeti parkjainkban tevékenykedő környezeti nevelők szakmai tanácskozásának. Az évente megrendezésre kerülő Környezeti Nevelési Szakmai Napok kiváló lehetőséget teremtenek a tapasztalatcserére, egymás munkájának, tapasztalatainak megismerésére.

Március 28-án délelőtt a Vésztő–Mágor Történelmi Emlékhelyen gyülekeztek a résztvevők, majd a Bihari Madárvártán Tirják László

igazgató úr fogadta és köszöntötte a kollégákat. Az igazgatóságok munkatársai rövid beszámolókkal illusztrálták a 2010. évi munkájukat, eredményeiket és fejlesztési terveiket.

Fontos esemény volt, hogy – a minisztériumi struktúra átszervezését követően – a Vidékfejlesztési és Minisztérium tevékenységünket koordináló képviselőivel is találkozhatunk. Így Takács Eszter bemutatta a Szakoktatási, Felnevelési és Környezeti Nevelési Osztály működését és feladatait, illetve Kiss Gábor a Tájvédelmi és Ökoturisztikai Osztály munkáját és aktuális terveit.

A szakmai értekezlet kiemelt témája volt többek között, az erdei iskola minősítési rendszer átalakításának szükségessége, a látogatóstatisztikai adatgyűjtés kibővítésének fontossága, illetve a minisztériumi és nemzeti parki közös programok tapasztalatai.

A 2009-es Őrségi találkozót követően ismét nagyon hangsúlyosan merült fel a nemzeti parkok környe-

zeti nevelési munkáját és erdei iskolai programszolgáltatásait segítő marketing jelentősége.

Meggyőződéssel állíthatjuk, hogy a nemzeti parkok a természeti értékeink bemutatásának, a környezeti nevelésnek és a magas színvonalú erdei iskolázatásnak a hazai letéteményesei. A közös fellépés, a közös marketing, akár egyfajta „nemzeti parki szövetség” létrehozása feltétlenül indokolt lenne – mihamarabb.

A hosszú nap estéjén színes programmal vártak ránk a Bölönyi Kastélyban, ahol Vígh Ilona polgármester asszony köszöntött bennünket, majd Szoboszlai Zoltán helytörténész egy „virtuális séta” keretében mutatta be Biharugra múltját és jelenét. Az est fénypontja a Biharugrai Népdalkör és a Körös-Körül Néptáncgyűjtés szívszorítóan gyönyörű műsora volt.

A másnap folytatódó szakmai értekezleten a 2010. évi nemzeti parki látogatóstatisztika alakulását tárgyaltuk meg, illetve a 2011. év aktuális

környezeti nevelési és ökoturisztikai programjait ismertük meg.

Délelőtt még Puskás Lajos (Délalföldi Erdészeti Zrt.) mutatta be a Gyula-Városerdő erdészeti erdei iskola programját, majd Szélné Sándor Katalin területi oktatási ügyintéző tartott egy tanulságos úti élménybeszámolót „Erdei iskolák Angliában és Hollandiában” – címmel.

A nap hátralévő részében Bíró István természetvédelmi tájegységvezető kalauzolt bennünket a Kisvátyni tanösvényen, ahol bepillantást nyertünk az erdők, mocsárré-

tek, halastavak gazdag élővilágába és természetesen a kezeléssel, rekonstrukcióval, fenntartással és bemutatással kapcsolatos feladatokba.

Az elutazás napján a Szabó Pál Irodalmi Emlékház és a Falumúzeum megtekintésével zárult a találkozó.

Ezúton is köszönetet mondunk a Körös–Maros Nemzeti Park Igazgatóság munkatársainak a szíves fogadtatásért, a kítűnő szervezésért, a rendkívül tartalmas szakmai és terepi programokért.

Újvárosy Antal – ANPI

Fotó: Újvárosy Antal

Fotó: Újvárosy Antal

Tóth Zoltán Henrik

Egy őskori kőbánya – A mátraderecskei Kanászvár ciszternája

Írásomban a Mátraderecske község határához tartozó Kanászvár hegyén, közvetlenül a toronycsonk tövében található őskori kőbányát szeretném röviden bemutatni.

A miskolci Egyetem Mikoviny Sámuel Földtudományi Doktori Iskoláján végzett PhD-képzés keretében, kutatószemináriumi dolgozatra (A Mátra középkori épületeinek kőanyaga) történő képanyaggyűjtés céljából látogattam meg a Kanászvár maradványait. A FELD ISTVÁN tanulmányában lévő alaprajzon D betűvel jelzett „sziklamélyedés (ciszterna?)” néven szereplő, nem túl mély vájatot is megvizsgáltam, mint lehetséges középkori kőbányát (FELD I. 1983. 112.). A sziklamélyedés végén a kedvező fényviszonyok miatt szemem egyből megakadt a fényesen csillogó, függőleges hidrokvartcit-opalit erekben.

Kutatástörténet

A Mátra kőkori leleteit először T. BÍRÓ KATALIN foglalta össze. A Kanászvár környékén a legidősebb lelet a mátraderecskei homokbányából származó mamutcsontváz és a mellette talált nagy, durva, retusált és részlegesen csonkított penge, és egy pengenegatív limnokvartcit nyersanyag-tömb is ismert Ivádról (T.

BÍRÓ K. 1984. 5-11.). A vadregényes fekvésű Kanászvárral Pásztor Józseftől Kozák Károlyig sokan foglalkoztak, a legteljesebb tanulmány a Dobó István Vármúzeum 1983-as évkönyvében jelent meg FELD ISTVÁN tollából (FELD I. 1983. 112-133.).

Fotó: Tóth Zoltán Henrik

A kőanyag

A Kanászvár hegyének közete biotitanfibrol-andezit (DÁVID, L. 1997. 8.). A Mátra nagy (miocén kori) részénél jóval idősebb, az eocén-oligocén átmenet idején kezdett kialakulni (LESS, GY. ET AL. 2008. 80-81.). A várbelső területe aránylag tiszta, sziklás, a humusz kevés, így a vájatot nem tölthette föl. A vájat részben kőtörmelékkel töltött. Középvonalában a kőzet elaprózódott és földes réteget alkot. Utóvulkáni, geotermikus tevékenység során ez a réteg alakulhatott át zöldes színű opalittá, az andezit pedig kék színű, enyhén áttetsző

hidrokvartcittá. Az alapkőzeten (a várrom több kővén is) megfigyelhető egy kb. 0,5 cm vastag opalit réteg.

A nyugat-keleti tájolású vájat szélessége a nyílás szájánál 2,1 m, a végénél 0,6 m. Északi oldala a vájat közepénél 3 m, a déli oldala 2,1 m mélységű. Az északi oldal hossza 4,7 m, a délié 5 m. A vájat alja a fejtésből származó és a mellette lévő gyalogútból betaposott kis mennyiségű kőtörmelékkel és földdel van töltve, kb. 0,5-1 méter mélyen. A kitöltésben kis hidrokvartcit és opalit darabokat is lehet találni.

A hidrokvartcit-ér a talajszinten kezdődik, attól kb. 0,9 méterre lefelé kettéágazik. A vékonyabb ér szélessége 3-5 cm, a vastagabbé 5-12 cm között változik. A két ér kb. 1,2 m után ismét összefut. Itt egy kb. 20x20x25 cm-es nagyobb hidrokvartcit-tömb található, majd az ér kb. 10 cm szélességben folytatódik lefelé a vájat aljáig. A hidrokvartcit-, opaliterék a vájat déli oldalának síkját kb. 45°-os szögben metszik. A hidrokvartcitot az ér vastagságától függően aránylag nagy tömbökben (kb. 10x12x12 cm), nagyobb erőfeszítés nélkül lehetett kifejteni a földes közegből, de a szikla közül is. Az opalit többnyire zöld színű, sötét, dendrites mangán-oxidál. A hidrokvartcit mély kék színű, az átkovárosodás mértékétől és a mikrorepedésektől függően különböző minőségű (1. kép). Kék színű, jól pattint-

ható mátrai hidrokvartcitot csak Gyöngyöspatáról ismerek, mely szintén andezit kőzet repedéseiben található, fehér kérgű és a lepattintott kék színű szilánk fény elé tartva megőrzi kék színét, míg a sárgás-feketés patinájú mátraderecskei kőanyag szilánkjá a fény előtt inkább aranybarna színűnek tűnik.

Keltezés

A vájatot kis méretei alapján inkább az őskorban, mint a középkorban vághatták. Az anyakőzet erősen repedezett, az elaprózódott réteg pedig elég laza. Úgy gondolom, hogy ezek a körülmények a primitív eszközökkel való kitermelést megkönnyíthették, és egyben a ciszternaként való használat ellen szólnak. Utóbbit erősíti az a tény is, hogy a toronycsonk aljáról a hegyoldalra nyíló vízelvezető csatorna (talán szintén őskori?), sem a vájatba vezet. A várromhoz vezető turistaút mentén számos zöld opalit található, némelyik megmunkált magkő. Párhuzamként Sümeg-Mogyorósdomb neolitikus vagy rézkori tűzkőbányáját tudom felhozni (BÁCSKAI E. 1986. 13.). A fentebb említett váralaprajzon E betűvel jelzett elővár sziklájába is két vájat vezet, melyeket szintén érdemes lenne tüzetesebben megvizsgálni.

Még nem volt módomban a nyersanyag előfordulásának

feltérképezésére a magyarországi őskori lelőhelyeken. A bánya használatának pontos keltezése és a vele azonos korú, közeli lelőhelyek (pl. a domoszlói nagy kiterjedésű őrlő- és malomkőfaragó terület) anyagának és egymással való kapcsolatának szükséges kutatása feltehetően több későbbi, bővebb tanulmány tárgyát képezheti.

„Kincs”

Bár a Kanászvár hegyén nem aranyat bányásztak, a jó kőeszköz-nyersanyag régen a túlélés biztosítója volt. A „kőbánya”, még látogatható, ám méretei ellenére Heves megye sokezer éves, jelenleg egyedülálló történelmi emléke, amit – különösen ritka kőanyagát és a korabeli bányatechnika vélhetően még meglévő nyomainak – meg kell óvnunk az utókor számára. Bár az emberben nagy a kísértés, hogy egy ilyen helyről emléket vigyen haza, hagyjuk a vájatot érintetlenül. Tilos elvinni belőle bármit is!

Fotó: Baráz Csaba

Vízitúra a Bodrogzugban

Fotó: Rózsa Sándor

4

A Tokaj-Bodrogzug Tájvédelmi Körzet egyik legérdekesebb természeti látnivalója a Bodrogzug ártere, amely 1998 óta Ramsari Terület és a Natura 2000 hálózat része.

A páratlan szépségű árterek és csatornák rendkívül gazdag madárvilágnak adnak otthont. A Bodrogzug hagyományosan az idénynyitó tavaszi vízi túrák helyszíne, de nemcsak tavasszal érdemes ide látogatni, hanem tavasztól ősziig is nagy élményt jelent végigvezetni a folyton változó, „ezerarcú” Bodrogzugon.

Normál vízállásnál Tokajtól a Bodrog folyón elindulva a Zsaró-éren végigvezve lehet eljutni a zalkodi táborhelyig. Itt (kis szárazföldi út közbeiktatásával) lehetőség van visszajutni a Tiszára és azon lecsorogva érhetjük el ismét Tokajt, vagy észak felé tovább haladva, a Dió-éren át a Visi-holtágra juthatunk, ahonnan vissza lehet térni a Bodrogra. Az előbbi teljesíthető egy nap alatt, míg az utóbbira legalább két napot kell szánni. Itt egy vízi tanösvény is segít a terület részletes megismerésében. A tájékoztató táblák árvízkor is olvashatók speciális kialakításuk miatt.

Árvíz esetén a Bodrogzug déli részén mintegy 1400 ha nagyságú terület áll nyitva a vízitúrázók számára. Az előtöltött területen a fák és bokrok közötti ártéri evezés igazi élmény mindenki számára.

Zalkodon táborozni is lehet. Látogatóink segítséget kaphatnak Zalkod Község Önkormányzatától (tel.: 47/344-042) a szálláshellyel, a hajók Tiszára való átszállításával, de akár egy helyi vendéglátással kapcsolatban.

A vízitúrázás a Bodrogzug területén engedélyköteles tevékenység, amely létszámkorláthoz kötött. Az év során 300 fő/nap, illetve május hónapban 500 fő/nap a megengedett látogatókeret.

2009 óta ez a belépési engedély könnyen megszerezhető a www.bodrogzug.hu honlapon történő regisztrációval, illetve a honlapon feltüntetett együttműködő part-

nereinknél Tokajban, illetve Budapesten. Partnereink segítséget nyújtanak a túraszervezésben, túravezetésben, sőt bérelhető kenukkal is rendelkeznek.

A bodrogzugi vízitúra belépési engedélye 700 Ft/nap, de 14 éves kor alatt díjmentes a látogatás. Ebből a bevételből finanszírozza az ANPI a hulladékgyűjtést, a szállítást, illetve a zalkodi táborhelynél mobil WC működtetését, valamint a szükséges karbantartásokat.

A lassú folyású Bodrog és a csendes Bodrogzug az egyik legbiztonságosabb vízitúrázó hely az országban, így kezdők és osztálykirándulások számára is bátran ajánlható.

Egy tokaji kirándulást érdemes tehát kiegészíteni egy Bodrogzugi vízitúrával, mint ahogy a vízitúrákat is egy tokaji látogatással, hiszen a településen is számos érdekesség található.

Rózsa Sándor – ANPI

Fotó: Rózsa Sándor

Irodalomjegyzék:
Bácskai, Erzsébet (1986):
State of Affairs at Sümeg.
In: Papers for the
international conference
on prehistoric flint mining
and lithic raw material
identification in the Car-
pathian basin. Budapest-
Sümeg, 11-26.
Dávid Lóránt (1997):
A Mátra-hegység
kőbányászata. In: FOLIA
HISTORICO NATURALIA
MUSEI MATRAENSIS. A
Mátra Múzeum kiadása,
Gyöngyös, 7-24.
Feld István (1983): A
mátraderecskei-vár és
az élel ellátott henger
alakú tornyok. In: Musei
Agriensis Agria XIX.,
Dobó István Vármúzeum
kiadása, Eger, 111-134.
Less, György – Baldi-
Beke, Mária – Pálfalvi,
Sarlotta – Földessy, János
– Kertész, Botond (2008):
New data on the age of
the Reesk volcanics and
the adjacent sedimentary
rocks. In: Földessy János
– Hartai Éva (eds.) Reesk
and Lahóca. Geology of
the Paleogene Ore
Complex. – Geosci-
ences. Publications of
the University of Miskolc
Series A, Mining, Volume
73, 57-84. Miskolc.
T. Bíró Katalin (1984):
Őskori leletek a Mátra
hegységéből. In: Musei
Agriensis Agria XX.,
Dobó István Vármúzeum
kiadása, Eger, 5-11.

1. kép: Átkovárosodott
hidrokvartcit-szilánkok a
lelőhelyről
2. kép: A Kanászvár látképe
3. kép: Vízitúrázók az
ártéren
4. kép: A Bodrogzug
térképe
5. kép: Vízitúrázók a
Zsaró-éren

Változó bükki madárvilág (3. rész)

A füleskuvik a Bükk-vidéken

Mindössze rigó nagyságú, egyetlen vonuló hazai bagolyfajunk a füleskuvik (*Otus scops*). Védett, miniszteri rendeletben pénzben kifejezett értéke: 50 000 Ft. (SPEC kategória: 2, Washingtoni Egyezmény II. függelék, Berni Egyezmény II. függelék.)

Ez a földrészünkön elsősorban Dél-Európában, valamint Közép- és Kelet-Európa jelentős részén fészkelő, csinos kis bagoly elterjedési területén nem tartozik a ritka, veszélyeztetett fajok közé, bár az utóbbi időben a költőállomány csökkenése tapasztalható több európai országban. E többnyire Európával táplálkozó baglyocskák magyarországi helyzete megnyugtatónak tűnik. A napjainkban 500–600 párra* becsült, főleg a Dunántúl és az Észak-magyarországi-középhegység területét lefedő fészkelőállomány csökkenés vagy stagnálás helyett kissé növekedett az utóbbi 10–15 évben. Ami a Bükkvidéket illeti, meglehetősen kevés múltbéli információ áll rendelkezésre a fajról évtizedekre visszamenően. Az adathiány alapvetően két okra vezethető

magyarázható a füleskuvik-állomány vidékünkön is tapasztalt gyarapodásával (nem utolsósorban az odúkihelyezések következtében), de a felmérési kedvnek és a megfigyelők számának növekedésével is. Jelenleg a Bükkvidéken a füleskuvik rendszeres, de szeszélyes területi eloszlásban előforduló, összességében szórványos fészkelő. A nagytájon belül elsősorban a Bükkalján költ, de innen sem rendelkezünk teljes körű információval az elterjedést, illetve az állomány nagyságot illetően. A füleskuvik – legtöbb rokonához hasonlóan – éjszaka aktív. Jelenlétének észlelése egy adott területen, ebben a napszakban nem jelent nehézséget, mivel jellegzetes, messzehangzó, lágy füttyögése azonnal felismerhetővé teszi. Nehezíti azonban a költőállomány számszerűsítését – még az alaposabban vizsgált területeken is – a fészkelő párok számában mutatkozó fluktuáció. Pl. Egerben és a közeli külterületeken végzett felmérések alapján az alábbi helyeken léteztek revírek, illetve költő párok az

1

Fotó: Fitala Csaba

1. kép: Füleskuvik fióka gyűrűzés előtt. A hazai állomány vonulásának pontos útvonala, telelő területe még nem tisztázott, ezért további jelölések szükségesek
2. kép: A füleskuvik által is kedvelt, mozaikos szerkezetű Táj Egerbakta alatt, a Laskó-patak völgyében
3. kép: Füleskuvik tojásos fészkelője mesterséges fészkelődobban
4. kép: Füleskuvik tojó molyhos tölgy-facsoportban, odúja közelében

a stabilnak gondolt érekkerti is – ismeretlen okból üresen marad, és ilyenkor a párok száma akár meg is feleződhet. Az elmondottak figyelembevételével a Bükkalján jelenleg (2010) – szolid becslés alapján – mintegy 40 költőpárral lehet számolni, míg az egész Bükkvidéken legalább 60 pár lehet a fészkelők száma.

Általában a nagyobb harkályfajok (pl. zöld küllő) elhagyott odvait használja fészkelésre, de a mesterséges fészkelő is szívesen elfoglalja. Az odúfoglalás azonban ritkán megy zökkenőmentesen, mivel az afrikai telelőhelyéről áprilisban (ritkán már március végén) visszatérő füleskuvikot rendre megelőzik a „lakás-

gyakoribb és adott esetben a füleskuvikkal azonos élőhelyen előforduló baglyok (erdei fülesbagoly, kuvik) és a füleskuvik közötti interspecifikus kapcsolat jellege nem tisztázott. Mindenesetre Tard településen azt tapasztaltuk, hogy a két „kuvik” elviseli egymás közelségét. Ezen túlmenően a szakirodalom nappali ragado-

2

Fotó: Fitala Csaba

3

Fotó: Fitala Csaba

vissza: vagy csekély számban költött korábban vidékünkön a füleskuvik vagy – ami valószínűbb – rendkívül „alulkutató”, illetve kevésbé ismert madár volt. Az utóbbi évtizedben azonban változás érzékelhető: emelkedni kezdett a faj előfordulásáról, fészkeléséről tudósító észlelések száma. Ez

elmúlt évtizedben: Érekkert, Szépasszony-völgy, Nagy-Kocs – Töviskes-völgy (mindhárom helyszínen általában 2 pár), Hatvani temető, Rozália temető, Berva – Rózsás-dűlő, Szalapart, Cigléd-dűlő (mind az öt helyszínen 1–1 pár). Az egyes években azonban a felsorolt revírek egy része – még

Bár élőhelyválasztását tekintve ez a felmereszthető tollfület viselő „mini” bagoly fölöttébb alkalmazkodó, mégis elsősorban a hagyományos tájhasználat és az extenzív gazdálkodás jegyeit még magukon viselő területeink lakója. Az itteni öreg gyümölcsösök és szőlőültetvények, a facsoportokkal, beékelődő szántókkal valamint parlagföldekkel szabdaltsága a legkedveltebb élőhelyei. Költ ezenkívül fás-legelőknél, nyílt területek határos, öreg tölgyesek szegélyében is. A Bükk-vidéki állomány tekintélyes hányada parkokban, temetőekben, illetve a települések egyéb, laza beépítettségű részein telepszik

„foglalásban” a még korábban visszaérkező seregélyek. Így a bagoly pár gyakran csak utóbbiak kirepülése után (legkorábban május végén) kezdhet költéshez. Emiatt és a pótköltések következtében nem ritkák az elhúzó fészkelések (augusztus elején kikelő fiókák). A fiatal madarak kellő megerősödéséhez – megfelelő időjárás esetén – feltehetően még így is elegendő idő áll rendelkezésre, mivel a faj utolsó egyedei elvidékről. A füleskuvik esetében a vonulás-telelés időszakában fellépő, eddig alig ismert veszélyeztető tényezőkön kívül, komolyan számításba kell venni a határainkon belüli „rizikófaktorokat” is. Utóbbiak közül is az egyik legfontosabb a különböző ragadozó emlős- és madárfajok számlájára írható predáció. A menyétfélék egy része a füleskuvik által elfoglalt, általában nem túl magasan található, természetes odvakba, valamint a 6 cm röpnnyílás-átmérőjű, fatörzsre erősített mesterséges, ún. D-típusú odvakba könnyen bejut, és elpusztítja a fészkelőket, gyakran az idejekorán kimenekülő tojóval együtt. Számos esetben a nagyobb baglyok (jellemzően a macskabagoly) zsákmányolják éjszakai portyázásaik során mind a kirepült fiatalokat, mind pedig az öreg madarakat. Más

zó madarak (pl. karvaly) füleskuvik-pusztításáról is beszámol. Az alábbi megoldásokkal legalábbis megnehezíthetjük egyes, a füleskuvikra fenekedő predátorok dolgát.

Igyekezünk olyan egyéb-ként alkalmas élőhelyeken kiemelni a mesterséges odvakat, ahol macskabagoly nem fordul elő, (pl. erdőktől, parkoktól távoli gyepterületeken található kisebb facsoportokban). A fatörzsön felmászni, felugrani képes szőrmés ragadozó ellen készíthetünk lemezről széles, megkerülhetetlen „körgallért”, vagy minimum 60 cm hosszú borítást, melyeket kb. 2 m magasságban erősíthetünk föl az alulról „ágtiszta” törzsre, a természetes vagy mesterséges odú alá. Ez a védekezés csak akkor hatékony, ha nincs másik fa vagy bokor a közelben, ahonnan ezek az emlősök át tudnának mászni vagy ugrani. A ragadozó kisemlősöket további próbatétel elé állíthatjuk azzal is, ha a mesterséges odvakat függesztett kivitelben készítjük el, és S-kampó segítségével kinyúló oldalágra akasztjuk.

A füleskuvik a rendszeres fészkelők közül az egyik legkevésbé ismert bagolyfaj hazánkban. Remélhetőleg ismereteink gyarapodását az állomány további erősödése fogja kísélni a jövőben is.

Fitala Csaba – BNPI

4

Fotó: Fitala Csaba

Új bemutatóhely létesült a BNPI működési területén: a Nagy-kői tanösvény

1

Fotó: Szitta Tamás

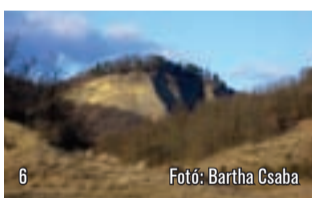
A 7,1 kilométer hosszú Nagy-kői tanösvényt 2010-ben hozta létre a Bükk Nemzeti Park Igazgatóság. Nyomvonala a tarnaleleszi temető déli sarkából indulva a Mocsolyás-völgy oldalában halad végig, majd kanyarodik fel a Buknása gerincére. Ezen továbbfutva ér a Nagy-kő alá, ahonnan felkapaszkodik az impozáns szikla 392 méter magasan lévő csúcsára. A tanösvény a Nagy-kőről a Kő-völgyön és az Erzsébeti-völgyön keresztül vezet aztán be Bükkzsenterzsébetre, ahol a földtani alapszelvényél ér véget.

A túraútvonalon öt állomást alakítottunk ki:

1. állomás: Változó táj – Gyeppek
2. állomás: A Nagy-kő térségének állatvilága
3. állomás: Bronzkori telep
4. állomás: Változó táj – Erdők
5. állomás: Földtani alapszelvény

A Tarnavidéki Tájvédelmi Körzet déli szélén létesült tanösvényt bejárva megismerkedhetünk a védett terület alacsonyabban fekvő, és ember által jobban befolyásolt régiójával. Láthatjuk, hogyan alakította, s alakítja ma is az itt élő ember e vidéket, illetve mely részek maradtak meg leginkább a táj eredeti arculata. Az erdőben sétálva, vagy a nagyobb részt nyílt terepről, és a páratlan kilátást adó Nagy-kőről szétnézve bepillantást nyerhetünk a tájvédelmi körzet természeti értékeibe, gyönyörködhetünk a bennünket körülvevő csodás tájban.

A Heves-Borsodi-dombságot (Vajdavár-hegycsoport) felépítő, döntően oligocén és kisebb részben miocén kori *homokkő* változatos felszínformáit a tanösvény bejárása során, a Nagy-kőre felkapaszkodva, vagy a vízmosásokkal szabdalta Kő-völgyben is megcsodálhatjuk. Megfigyelhetjük, hogy a csapadék, a

6

Fotó: Bartha Csaba

2

Fotó: Bartha Csaba

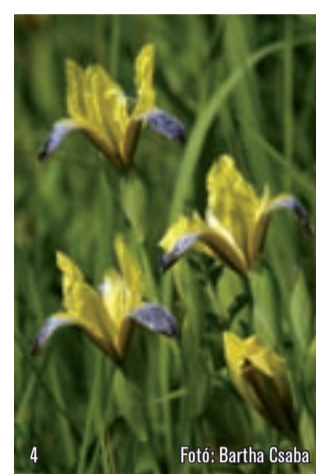
szél és a hőingadozás hatására mállik, aprózódik az üledékes kőzet, és a keményebb, jobban cementálódott rétegek fantasztikus alakzatokat formázva hogyan preparálódtak ki.

Szántókat, felhagyott területeket újra visszafoglaló réteket, sziklagyepet, sovány legelőket, mind nagyobb részeket meghódító akácokat, és sajátos összetételű, elegyes tölgyeseket érinthetünk. A tanösvény mentén olyan védett növényekkel nyílik alkalmunk megismerkedni, mint a *mezei szegfű*, a *bánosnyos kakukkszegfű*, a *pusztai árvalányhaj*. Óvatosan lépkedve láthatunk *éti csigát*, *szarvasbogarat*, *fali és fűrgye gyíkot*, hallhatjuk az *erdei pacsirta*, *énekes rigó*, *vörösbegy* énekét, megcsodálhatjuk a szín pompás *gyurgyalagot*, vagy figyelhetjük a magasban köröző *darázsölyvet*, *fekete gólyát*. *Mezei nyúlal*, *rókával*, *özzel*, és kis szerencsével *muflonnal* vagy *gímszarvasal* is találkozhatunk.

8

Fotó: Bartha Csaba

4

Fotó: Bartha Csaba

vel *muflonnal* vagy *gímszarvasal* is találkozhatunk.

A séta során reményeink szerint a látogatók megérik a táj sajátos hangulatát, megértik, miért is kell egymással összefogva megóvni a Tarnavidéki Tájvédelmi Körzetet, s utódainknak további megőrzésre átadni e kincseket.

Bartha Csaba – BNPI

5

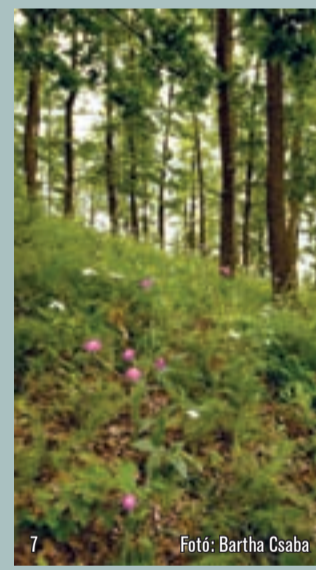
Fotó: Bartha Csaba

Változó táj – Gyeppek

A Heves-Borsodi-dombság, és a szívében kialakított Tarnavidéki Tájvédelmi Körzet is erdőszült terület, nagyobb kiterjedésű gyepet csak a peremrészekben, az erdők közé beékelődve, és a völgytalpi részekben találunk. Megjelenésük és fennmaradásuk az évszázadokon át tartó emberi hatásnak köszönhető, hiszen az erdők kivágásával, a rendszeres kaszálás vagy legeltetés hatására jöttek létre. A tájvédelmi körzetben a szántók aránya 1%, a gyeppek is csak alig 9%-ot borítanak. A fátlan-füves élőhelyek közül természetvédelmi szempontból legértékesebbek a *forráslápok*, *láp- és mocsárrétek*, *magaskórósok*, *sziklagyeppek*, *félszáraz irtásrétek* (*hegyi szállkaperjérek*). Viszonylag nagy kiterjedésűek a *réti csenkeszes* és *franciaperjés kaszálórétek*, *hegyi szárazrétek*, és a *degradálódott* vagy *kevert összetételű gyeppek*.

Változó táj – Erdők

A Nagy-kő környékén a *melegkedvelő tölgyes* egy sajátos, helyi variánsa figyelhető meg, átmenetet képezve a cseres-tölgyes és a *lappangósásos sziklaerdő* között. Felnyíló lombkoronaszintjét a tölgyek között a *molyhos tölgy* is színezi, s mellé *mezei juhar* társul. Gyepszintjében a *tollas szállkaperje*, *ágas homoklilliom* és *lappangósás* emelkedik ki borításával. Állományaiiban nagyobb számban élnek orchideák – *bíboros kosbor*, *fehér madársisak*, *kislevelű nőszőfű* – és erdőssztyep-fajok: pl. *bablevelű varjúháj*, *olasz harangvirág*, *pirosló here*.

7

Fotó: Bartha Csaba

1. kép: A gyurgyalag sokfelé költ a homokkővidéken
2. kép: A lapos kékfutrinka a zártabb erdőségek lakója
3. kép: Tájékoztatótáblás esőház a Nagy-kő tetején
4. kép: Felnyíló, száraz tölgyesek védett növénye a tarka nőszőfű
5. kép: Bükkzsenterzsébet határában fennmaradt a hagyományos, legeltetéses állattartás
6. kép: A Kő-völgy fölé magasodik a Nagy-kő sziklája
7. kép: A terület legjellegzőbb erdőársulása a cseres-tölgyes

Változatos programok a Bükk Nemzeti Park Igazgatóság tavaszi kínálatában

Februárban, a felsőtárkányi Nyugati Kapu Oktató- és Látogatóközpontunkban teret adtunk Sárosi Eleonóra „Farkas – fekete vagy fehér” c. grafikai kiállításának, mely kiemelten sok látogatót vonzott az erdei iskolai programjaink színteréül szolgáló létesítményünkbe. A megnyitó napján konferenciatermünket zsúfolásig megtöltötték az

érdeklődők. A kiállítás megnyitóját megelőzően Gombkötő Péter, a BNPI zoológiai referense érdekes és színvonalas előadást tartott a farkasok életéről.

„Harkályok ideje” címmel konferenciatermünkben Fitala Csaba örkerület-vezető tartott érdekes és látványos előadást a harkályfélék életéről, majd a gyerekek távcső-

vek segítségével meg is tudtak figyelni néhány fajt. Több iskola harminc fő fölötti létszámmal vett részt a programban.

Idén tavasszal az egri Hunyadi Mátyás Általános Iskola 16 alsós osztálya (közel 500 gyermek) járta be a Vár-hegyi tanösvényünk első szakaszát, vezetett túra keretében, gyarapítva ezzel a természettel, erdővel és a természetvédelemmel kapcsolatos tudásukat. Tavasszi túraajánlataink közt – a teljesség igénye nélkül – szerepeltek még a kaptárkövek, illetve egyéb élő és élettelen természeti értékek bemutatását célzó bakancsos terepbejárások.

A hagyományokhoz híven, békamentési akciónk idén is szép számú érdeklődőt vonzott két helyszínen (Felsőtárkány, Bogács). Többek között az Eszterházy Károly Főiskola Környezettan Tan-

székének hallgatói is segítettek a kétélítűek biztonságos eljutását tavasszi szaporodóhelyükre.

A kisebbek számára rajzpályázatot írtunk ki, melyre nagyon sok munka érkezett. A legszebbnek ítélt pályaműveket a felsőtárkányi Nyugati Kapu Oktató- és Látogatóközpontban kiállítottuk.

Véget ért a „Rejtett értékeink” nevű vetélkedősorozat. A háromfordulós versengésben a résztvevőknek totót kellett kitölteni, természetismereti kérdésekre kellett válaszolni, illetve meghatározott védett természeti területeken tanösvény- illetve terepbejárást kellett teljesíteni. Az első helyezett csapat tagjai ingyenes hétféget tölthetnek el a BNPI szálláshelyein.

Immáron ötödik alkalommal került megrendezésre az egri Érsekkertben civil szervezetek bevonásával a városi Föld-napi

rendezvény. Az egri és környékbeli iskolák osztályai környezetvédelmi játékokban, vetélkedőkben vehettek részt. A rendezvényen Duska József, a BNPI igazgatója és Sós István, Eger Megyei Jogú Város alpolgármestere ünnepélyes keretek között egy facsemetét ültetett el.

Novák Richárd – BNPI

8

Fotó: Baczur János

9

Fotó: Baczur János

Természetkárosítás Natura 2000 területen Miskolc határában

Fotó: Baráz Csaba

A Bükki Nemzeti Park Igazgatóság természetvédelmi őrszolgálatához 2011. április 4-én lakossági bejelentés érkezett természetkárosítás ügyében. A Miskolc–Bükkszentlászló Nagysánc helyi védettségű területén – a leánykörcsín (*Pulsatilla grandis*) és a tavaszi hérics (*Adonis vernalis*) élőhelyén – kirándulók nagy mennyiségű ásásnyomot tapasztaltak. A területileg illetékes természetvédelmi őrs 2011. április 5-én helyszíni ellenőrzése során megállapította, hogy a bejelentés megalapozott, a természetkárosítás a HUBN 20006 azonosító számú „Miskolctapolcai Tatár-árok-Vörös-bérc” NATURA 2000 különleges természetmegőrzési területet érintette.

A 13/2001. (V. 9.) KöM rendelet értelmében mindkét növény védett. A tavaszi hérics miniszteri rendeletben megállapított, pénzben kifejezett természetvédelmi értéke 2000 Ft, a leánykörcsíné pedig 10 000 Ft. A leánykörcsín közösségi jelentőségű Natura 2000-es növényfaj (jelölőfaj) is. Mivel mindkét fajt gyógynövényként tartják számon, így nem zárható ki, hogy a tömeges kiásás során a növények a gyógynövénygyűjtés áldozatául estek.

Kollégánk a terület módszeres átvizsgálása során GPS helymeghatározó eszközzel rögzítette a károsítás pontos helyét és megállapította a valószínűsíthetően eltulajdonított tövek számát. A felmérés eredménye szerint 915 ásásnyomot rögzített. A károsított állomány értéke megközelítőleg 6 710 000 Ft. Az 1978. évi IV. tv. 281. § 1). bekezdés alapján a fenti esemény bűncselekmény, mely 5 évig terjedő szabadságvesztéssel is büntethető. A Bükki Nemzeti Park Igazgatóság ismeretlen tettes(ek) ellen feljelentést tett. (Bartha Zsolt – BNPI)

„Tanítani a Taníthatatlant” – Élménypedagógiai tréning az Aggteleki Nemzeti Parkban

A 2011. márciusában tartott kétnapos képzést az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság azon munkatársainak, akik környezeti nevelőként, túravezetőként részt vesznek a térség természeti és kulturális értékeinek széles körű bemutatásában. Bár szinte valamennyien évek, sőt évtizedek óta végzik ezt a tevékenységet, azonban az egyre ingergazdagabb világunk és a sokféle, időnként „problémás” vendég nagy kihívás elé állítja őket; miként keltsék fel és tartsák ébren közönségük figyelmét. A tréninget követő véleményfelmérés egyértelműen pozitív kicsengésű volt. Noha a képzés elsősorban az egyének képességeit és tudását fejlesztette, ugyanakkor a csapatépítés terén is eredményes volt. A résztvevők szívesen bekapcsolódnának további képzésekbe, illetve ajánlják a részvételt a többi, „kimaradt” kolléga számára is. A programot a Pressley Ridge Magyarország Alapítvány biztosította, a képzést a MOL támogatta. (Újvárosy Antal – ANPI)

Fotó: Újvárosy Antal

Sikerese madármentés a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság működési területén

Fotó: Morvai Szilárd

2011. április 14-én a Magyar Madártani Egyesület egyik munkatársa jelentette, hogy feltehetően mérgezett, gyűrűs, fokozottan védett parlagi sást (*Aquila heliaca*) találtak Tard község határában. Kleszó András, a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság örkerület-vezetője a jelzett helyszínre érkezve, a madarat megvizsgálva megállapította, hogy valóban egy fiatal, jó kondícióban lévő – tehát nem táplálékhiány miatt legyengült – parlagi sasról van szó, amely tipikusan mérgezéses tüneteket mutat. A bejelentéstől számított fél óra múlva a madár megkapta azt az atropin injekciót, mely nagy valószínűséggel megmentette az életét, majd a Hortobágyi Madárkórházba szállították, ahol dr. Déry János megkezdte gyógykezelését. Az elmúlt négy évben megsokasodtak az ilyen jellegű természetkárosító bűncselekmények. Csak ezen a területen a számos rókan, görényen, hollón, egerész-

Fotó: Morvai Szilárd

ölyvön kívül már három parlagi sas is áldozatul esett a mérgezésnek. A parlagi sas miniszteri rendeletben megállapított, pénzben kifejezett értéke 1 000 000 Ft.

Az üggyel kapcsolatban a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság nevében Duska József igazgató feljelentést tesz a Nemzeti Nyomozó Irodánál. Ez az első eset, hogy mérgezett parlagi sas a gyors beavatkozásnak és a szakszerű ellátásnak köszönhetően felépült, így 2011. április 22-én, pénteken délelőtt a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság, a Magyar Madártani Egyesület és a Hortobágyi Madárkórház munkatársai szabadon engedték természetes élőhelyén, a *Tardi legelő természetvédelmi területen*. Itt a sást gyakorlatilag „terített asztal” várja, hiszen itt van a Bükk-környék legerősebb ürgekolóniája, mely e madár fő táplálékát adja. (BNPI)

Fotó: Morvai Szilárd

Csehországi középiskolások terepgyakorlaton az Aggteleki Nemzeti Parkban

Az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság Ökoturisztikai és Környezeti Nevelési Osztályának munkatársai 2010 novemberében egy háromnapos tanulmányúton vettek részt a Morva-karszton, ahol több, a területen működő szervezet ismeretterjesztési és környezeti nevelési gyakorlatával ismerkedtek. Ennek során vetődött fel, hogy a *Střední odborná škola zbradnická a střední odborné učiliště Rajhrad* kertészeti szakiskola természetvédelem szakos osztálya ebben a tanévben az Aggteleki Nemzeti Parkban tölthetné kötelező szakmai gyakorlatát.

A tizenkilenc diák és két kísérő pedagógus 2011. április 3. és 8. között vett részt különböző területkezelési-termesztvédelmi tevékenységekben, illetve ismerkedett a nemzeti park természeti értékeivel. Az ANPI extenzív művelésű gyümölcsfa-gyűjteményének cserje- és sarjtszítástát a tervezett kettő helyett már egy nap alatt elvégezték a fiatalok, s hasonlóan hatékony munkával a Martonyi község határában található gyepeken már korábban, még a vegetációs és költési időszakot megelőzően levágtatott cserjéket is eltávolították. Az előző munkák során kinyert hasznosítható anyagból pedig 26 darab mesterséges golyafészkek készült, melyből jó néhányat már a tábor során kihelyeztek működési területünkre.

Az egész heti szorgos munka után a Szalamandra Erdei Iskola Bázishely új szabadterei kemencéjében sült kenyérlángos volt a búcsúvacsora főfogása, amelyhez helyi bodzaszőrp is dukált. A zárónapon szervezett kirándulás a munkához hasonlóan kimerítő volt, hiszen a délelőtti folyamán Szádvár romjaihoz kapaszkodtunk fel, majd a Baradla-barlang vöröstói túráját követően Jósvald nevezetességeivel ismerkedtek cseh vendégeink. A terepgyakorlat kölcsönös meglepedéssel zárult, melynek eredményeként felvetődött egy hosszabb távú együttműködés lehetősége is. Bízunk benne, hogy valóban lesz folytatás. (Tolnay Zsuzsa – ANPI)

Fotó: Tolnay Zsuzsa

Elismerések

Március 15-én, az 1848/49-es forradalom és szabadságharc évfordulója alkalmából a vidékfejlesztési tárca vezetője, Fazekas Sándor miniszter, Miniszteri Elismerő Oklevél kitüntetéssel adományozott Kleszó András – a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság munkatársa – részére, kiemelkedő természetvédelmi tevékenységének elismeréseképpen.

A Föld napja alkalmából Fazekas Sándor miniszter és Rácz András környezet- és természetvédelemért felelős helyettes államtitkár Pro Natura Díjakat és Emlékplaketteket, valamint Miniszteri Elismerő Okleveleket adott át Drávaszentesen, a Duna–Dráva Nemzeti Parkban. A kitüntetésekkel olyan szakemberek munkáját ismerték el, akik hosszú ideje sokat tettek természeti értékeink megőrzéséért, fenntartásáért és bemutatásáért.

Örömmel értesültünk arról, hogy Pro Natura Emlékplakettet kapott Schmotzer András, a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság kutatási szakreferense, a természeti értékek megóvása, védetté nyilvánítása, botanikai értékeink felmérése terén kifejtett tevékenységéért.

Miniszteri Elismerő Oklevelet kapott két munkatársunk: Csikos Valéria, a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság erdészeti referense, a természetvédelmi értékek megóvását biztosító környezeti erdőtervek megvalósítása, az erdőgazdálkodás napi gyakorlatában történő alkalmazása érdekében végzett munkájáért, illetve Mihalik Imre, az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság természetvédelmi örkerület-vezetője, élőhely-rehabilitációs és rekonstrukciós munkája, népszerűsítő tevékenysége elismeréséért. Gratulálunk minden kitüntetett kollégának.

Felelős kiadó: Duska József igazgató
Kiadja: Bükki Nemzeti Park Igazgatóság
3304 Eger, Sánc út 6.
Levelezési cím: 3301 Eger, Pf. 116
Telefon: 36/411-581, Fax: 36/412-791
E-mail: bnptitkarsag@bnp.kvvm.hu

Felelős szerkesztő: Baráz Csaba
Szerkesztik: az ANPI és a BNPI munkatársai
Lektorálják: Dudás György, Fitala Csaba, Holló Sándor
Nyomdai munkák: Garamond Kft. Eger
Grafika és tördelés: Molnár Zoltán

ISSN 1788-2567
Nyilvántartási szám: 2.9/1221-1/2006
Készült az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság és a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság együttműködésének keretében.
www.bnpi.hu • www.anp.hu